

Գիտելով թե ազգային սովորութեանց վերաբերեալ որ և իցե գրութիւնք միշտ ախորժով կը կարդացուին, աւելորդ չենք համարիր քերթիս մէջ հրատարակել հետեւեալ գրութիւնը, որ է՝ կանոնագիր հարսանեաց սովորութեանց Տրանսիլանանիայ ազգայնոց՝ օրինոք հաստատուած .

Վարդաց արդեն, ըստնոյնք տարի ատար, Բագմավիայի մէջ (Հտ. 118. 1873, էջ 126) հրատարակուած է «Գորօլէնք՝ Թվին Հայոց ԽՄԷ (1758) Հոկտ. Գ.» խորագրով նոցա խնամխոսութեան խոստագիրն. սակայն այս մեր հրատարակածն թոյրովին կը տարբերի այդ Գորօլէնքէն, և պարունակութեամբ աւելի հետաքրքրական է. հարկիչ եօրանասուն և ութ տարուան հնոցորէն ունի, որ է ըսել՝ Գորօլէնքէն 40 տարի առաջ հաստատուած է: Ընթերցողն հարկաւ պիտի տեսնէ, թե այդ գաղութականութեան լեզուն, քառասուն տարուան ընթացքին մէջ, այնչափ մեծ այլալոյսերէն մը կրած չէ, թեպէտև մեր ներկայ հրատարակութեան յատարարման, յստակ և գրեթէ անխառն հայերէն է, առանց ոչ ղեկուռ տառախալներուն: Այս կանոնագիրս որ յղած է առ մեզ Հ. Նիկողայոս Վ. Չիգի յիշխարբոնպոյրսն, ընդօրինակած է Մայր եկեղեցւոյ դիւանին մէջ գտնուած ընտրիկ միայն:

Ի Թիվն Ռձիկն ՅՈՒՆՈՒՎԱՐԻ Գ ՕՐԸ

ԱՅՍ Ե գիր հաստատութեան մերոյ. յոր և հաստատեցաք, մէջ Իսլաֆալովու եկեղեցւոյ, և պիտի մերժուի. և երկուստան երգեցեալ մերքն. Եւ զայս գրեցաք վասն հաստատութեան գեւորի մերոյ. Արպէս նախ և առաջ իսկ են հաստատուալք, Արարչու պատգաւար մերքն. և մեզ իսկ են ծանուցեալ, զհաստատութիւնս իւրեանց,

(1). Պիտի մ = քաղցրապետ. և ըստ եռնադարակն Բիւր.

յորոյ և մեզ հաճոյ թփեալ և հաւանեալ բանիցն զոր առ մեզ են ծանուցեալ. և մեր տեսեալ զի պարտ է հաճոյտեալ, վասն բազմալիջ. ժամանակիս յորոյ և մեզ ողջս հայոց կամք տարապեալ և ջրվեալ յերկրիս յայսմիկ. վասն այսոքիկ պարտ է մեզ թողուլ զհայրենական անպիտան սովորութիւնն. քանզի և ժամանակս այլ վեցացեալ է. չէ որպէս ի ժամանակս նոյնեանց մերոց. Եւ վասն այսու պարտ է մեզ ըսգ կարողութեան մերոյ հանդուրժեալ. և ըստ կարողութեան հաւանել բանիցս յոր և հաստատեցաք իսկ, և եղաք ի գրի, զհաստատեալսն Արարչու. Եւ մեղէն իսկ յորովի և պարգեւեալ իմանալ ըզհաստատութիւնս մեր ըսգ կարողութեան մերոյ. քան զգրեալսն Արարչու. եղաք ի գրի զի հաստատութիւնս միացեալ. և ոչ թէ ոք զգրեալս առ ոչ ինչու համարեցէ և զի այնպիսին պատիւս կրեցէ և դատեցի տուգանաւ իւր իր մեծիկ (1):

Այս գրածունն վրայ տանեցեան հաստատուն ըլլան. —

Ընդիւրըն այս և սահմանըն վոր նոր Արարչու ալ կայ հաստատած վասն քահանայիցն Հախի ինչոր կէնայ նայ տմէն բանի կու գրինք.

Առաջի բունգըն այս է՝ յոր եփօր աս կորի՞ք մը շանվովի, նայ քահանուն իմացանէ օր քահանան ժամին մէջ պատվէր տայ գ կիրակի ալ առաջ քանզի զիւնն օրհներ թէ Ֆալատիւն Հեռ Ֆալանին կի շանվին վով ինչ գիտէ հաստութե կամ չի հաստութե. նայ պարտ է օր տէ, զէ եփօր գիտէ. նայ ու շանէ ին վորն (2) նա պարտաւոր կի ինչս և իսկ գ կիրակին օրհնէ տէր տէրն զիւններն. ու գիտացիկ հախն նիշանն օրհներ. Առաջին մերք մարդըն ունեալ տալու թ մոռնի. Երկուստմ մերքն գ տագ (3), գ ում մերքն թ սմագ. ու հարսի գիմաց (4) ունեալ տալ առայի մերքն գ սմագ. ու Երկուստմն գ սմագ. ու գ ուն ալ ալիկ (5) այնպէս. Իարմեալ նիշանուն տէր քերն

(1). Մահիկ, անուն 1848 — են տալ զործածուած ստակի, հաւասար զերթէ 80 կամ 85 անգիլի:

(2). Հի վորն = օր և իրէ ան:

(3). Մմագ. անուն ստակի (արժեք անծանօթ):

(4). Գիմաց = կողմանէ:

(5). Ալիկ = զարմեալ:

քովին⁽¹⁾ դուռը քնուրբ ժամէն ելին, ու վիճաւորին տէր տէրին, ու առնուան զնրաններն: —

Իր ուժ բունդըն այս է գիտացվի հարսնեց. Ամթոս հասի կամ տայ տէրի կամ կրտսերձնուն այսբէս ըլլայ. Առաջի ձերք մանդըն գ մաճրի. երկուսուսձ ձերքըն դ մաճրի. գ ուժ ձերքըն ք մաճրի. Դարձեալ օր օգիւյս տեղէ բերին զպղիկին նայ ունենան վերոյգորեալ սուսային կէսն ուսնելու թէ ամթոս հասի, թէ տէր տէրի թէ կրտսերձնուն աւելի կամ պակաս բան չիլայ: —

Գ ուժ բունդըն այս է օր գիտացվի խաչ օր. նելու կամ սծելու հասին թէ մեծի թէ պիղտիկի գ սմազ. կամ թէ տղայ. կընունքի գիտացվի հասին գ սմազ. ետոր իմով⁽²⁾ աղքատ ըլլայ կըն. կըհարը նայ ծ պան⁽³⁾ ըլլայ: —

Գ ուժ բունդըն այս է. վոր ուխդ կամ մասազ ըլլայ նա մաղդին տէրը զեղանուէն խորդէ⁽⁴⁾ ու ըստօրին⁽⁵⁾ վրայ դնէ, օր եփօր ժամէն գան մարդիքըն. նայ ըստօրին վրայ գտնուան. Դարձեալ գիտացվի մաղդին տէր տէրի հասին, աս մաճրի. —

Ամթոս բունդըն այս է. վոր մաղդ օր մեռնի նայ գիտացվի թաղումի հասին. Առաջի ձերք մաղդընէն ք մաճրի. ք ուժ ձերք մաղդընէն գ սմազ. գ ուժ ձերքէն ք սմազ. Դարձեալ կորըձ, նուն ալ փոս փորելէն գիտացվի. Առաջի ձերք մաղդընէն գ ճորկօյ⁽⁶⁾. ք ուժ ձերքէն ք հօր. հօշ. գ ուժ ձերքէն աս հօրհօշ. ու գիտացվի օր լալին⁽⁷⁾ չի կենայ. ետոր օր հանտալ օր օգիւյս պրապառառաւայ⁽⁸⁾ ըլլայ փոս փորելու նայ նայայ տան ըլլալին. կամ թէ՛ օր հանտալէն օր կտորըձ ներ սուսը չիլային փոս փորելու ժամանակ նայ մէկալ պրապառառաւայէն գան ու փոս փորին ու զըստակն կէս անին ետոր օր կտորըձներ ըլլան սուսը նայ մէկալ պրապառառաւայ բան չունի ըսդ. կին հետ: —

Գ ուժ բունդըն այս է օր գիտացվի բարաւ սուսքի տէր տէր նուն. Առաջի ձերքըն ընդ մաճրի. ք ուժն ք մաճրի. գ ուժն. գ մաճրի. —

Ի ուժն բունդըն այս է օր կորըձներն զանմօքի բաժէն այսբէս առնուն. Առաջի ձերք կորըձէն գ մաճրի. ք ուժ ձերքէն գ մաճրի. իրեքուսձ ձերքէն ք մաճրի. ու աւելի բան հնչ չի կենայ. ետոր օր թէ իրեն ըրաւ կամման տայ բան մը ըխօր նայ բարի ու թէ չէ նայ զօրօք չիլայ կամ թէ հարկ ինչ օր իրեն ըրաւ կամման տայ նայ ան առնուն. Դարձեալ պէր պընծայ օր առնուն. նայ գիտացվի. Առաջի կորըձէն. գ մաճրի ու

ք ուժն ք մաճրի. ու գ ուժն աս մաճրի աւելի պակաս բան չի կենայ: —

Իր ուժ բունդըն այս է վոր վաղաններն⁽¹⁾ պըրապառառաւայով ծառու. թէն անին փէսին ըսով, մինչև վոր պագանին տուն գան նայ. Դարձեալ գրաւըն⁽²⁾ չառնուն փէսին մօտէն. օշ հասի կենայ ալ շատ թրի: —

Իր ուժ բունդըն այս է օր պսակ երթալէն փէսան զհարսը ձենէն չի տանի. նուսնայ⁽³⁾ փէսան հետ տան տուն տունը երթայ. ու հարսը չեա տան տեղնացը. կամ թէ ժամն հարսն ու փէսան աթոռի վրայ չի նսդի օշ պագանին գլխին. չե նուսնայ Աստուած ընըհաւար տան. կամ թէ հարս կին իրկուն փէսան ալ շատ կընտցը ըստօր չի նսդի. նուսնայ օտընվորութիւն անէ զէ անպէս է պարտ: —

Թ ուժն գիտացվի. օր սեղանն ըլլայ խրկէլու նայ սեղանին տէրը խորդէ ու խրկէ. ետոր թէ կամք ունենայ կարծիձներով խրկէլու նայ գիտացվի կորըձնուն հասին. գ սմազ առաջի ձերքն. ու ք ուժն գ սմազ. ետոր թաղաւորը շաքին օրասն⁽⁴⁾ օշ սեղանի ժամանակ օշ հանուց ետոր առաջ կըլլան ստելու. Դարձեալաւս՝ սեղանըն տանին նայ նայ հասին. ու ետեւ ինք բաժնէ սեղանըն ուժօր ուզենայ նայ զէ սեղանըն իրեն է խրկած: —

Ժ ուժ բունդըն այս է օր գիտացվի. հայ կցօք. կամ ալուր մաղէլ կամ հինայ խաղցնէլ. կամ հինայէլ ալ շատ չի կենայ. վօվ իրեն ալուրն մաղէ ու վօվ իրեն հայն անէ իւր բարեկամներուն: —

Ժր ուժ բունդըն այս է վոր գիտացվի փէսին հագուստ օրնելէն գ սմազ խաղցուն վիճարէ. ու նուստ առնելէն ք սմազ. Դարձեալ գաղայ ալ շատ չի կենայ հանիքն անպատճառ: —

Ժգ ուժ բունդըն այս է օր գիտացվի լալէխէն ալ շատ չի լայ հարսնիքն. ու գիտացվի ան ք լալէխըն, ք խաղցուին տան. աս մը փէսինը գ փէսին հօրը կամ աղօրը ձերք տան ու ինքը ուժ ու. զենայ նայ պիտայ. ու աս մը վաղաճակն տան. Դարձեալ գիտացվի օր օգիւյս տեղէ գան հարս. նա թէ է հօս. թէ ասդից օգիւյս տեղ նայ հարսնվորայն տանին լալէխ տան ու գօրգար՝ նուն ինչ լալէխ օր տան առաջ նայ անով մնայ ալ շատ լալէխ չի տան: —

Ժդ ուժ բունդըն այս է օր գիտացվի ինիտիկիցն⁽⁵⁾ հարսնիքը օր ձուֆը մաղդընէն ալ շատ չիլայ. ու գիտացվի օր ձուֆը խաղցուն ձենէ. գ ձուֆ փէսի գիմաց. ու գ ձուֆը հարսի գիհաց. օր բան օր ձուֆը. կամ օր օգիւյս գիհէ բերին զհարսը նայ գիտացվի օր ք ձուֆը մաղդ

(1). Վաղան, է անուն վարչաց Պրապառառ ընկնութեանց.

(2). Բալըք — վերաբերու, է բառ հունարական, Ραλδστ.

(3). Նուսնայ — միայն. է բառ Ուլունի:

(4). Որասն — փողոց:

(5). Հինտիկուցն — Հինտիկուցն սեղանու:

ձէնէ խաչըրուն։ ու ք ձուֆդ փէսան, որ ըլլայ ալլի ժր ձուֆդ կամ թէ հինագործնքն ալլի ժր կնիկ մարդըվէն ալ շատ չիլան ու վորոք հանանիք ուղէնայ գալու նայ նա ըլլայ հինագործնքն ալ — թէ ում բունդըն այս է որ գիտացվի օտընվո-րայ հարկին ունէնայ խաչըրուն գ ձուֆդ մարդը-վով գալու։ կամ հարսի հարնք մարդըվով ալ մա-տիկ բարեկամին իրեն ալ վովոր ուղէնայ նայ։ ու այն օտընվորաբն ունէնան նագելու զէ այն է պարտ ու պատինն։ —

Ժգ ում բունդըն այս է որ գիտացվի ալլիսն ան պրոֆն առնու, ուսգից որ աղչիկն ըլլայ նայ։ ետրը բարեին ան վագաւոր առնու ուրուի որ պատկն ըլլայ նայ։ —

Ժէ ում գիտացվի որ խաչըրուն մօտ թէրմննով գ հօգուն ալ շատ չէրթան ու խաչըրուն ալ շատ ք բարեկմէն չի ձէնէ թէրմնին վրայ։ —

Ժը բունդըն այս է վոր գիտացվի հինարկուցէն ալ շատ հարսնիքն գօրով (1) չի կենայ։ նումա հարկ է վոր գաւդներ ըլլան։ ու ամէնուն գիմաց մէկ մէկ գաւաթ զնին։ ու վով իրեն բարեկմին թմէ նումա գաւաթը գիմացըն կենայ չիտայ մարդու ալ։ կամ թէ լաւաւ շու ստաղ չիտան գէրայ (2) հարսնեցը տէրը բառնուն (3)։ կի վի-ճարէ։ —

Ժր բունդըն այս է որ գիտացվի էփոր փէսան բարեիք էրթայ նա գիտացվի ժր մարդ լըվացվին տէր տէրով խաչըրով վարդաւօվ կարըճներով

այոջափն ըլլան։ ու ժր մարդ ուն սէսն ունէնայ խաչըրուն վիճարէլու ա մաճրի։ Գարձալ պրայի-եարի (1) ալ ալլի ատպէն ժր մարդ անիլլին։ ու ալլի ա մաճրի վիճարէ խաչըրուն։ ետրը աւելըն բան չունէնայ խաչըրուն վիճարէլու ասիլլուա-րէն (2)։ —

Ի ում բունդըն ունէնայ տէր տէրն զգր-րէնըն պէրնայ տալու։ —

Իս ում գիտացվի որ կարըճներն աւէտիս բա-լին նայ ա աւէտիս մը ասին։ ու ա գօլին ասթ մը ա տունըն ալ շատ չասին։ —

Իր ում բունդըն գիտացվի որ Աստուած չի տայ որ հանտպէր որ կրակ ընէր մէկնիլոր (3) տու-նը մեր գէղին մէջ նայ ունէնան ամէն տուն մէկ մէկ մարդ խրկէ ու գօթով (4) կամ լրպէրով (5) ան տանը մօտ օր շուր տանին անցնէլու զանտու-նը։ ետրը վոր տանէն օր չի գտվէր մարդ մանլ (6) կամ Ժարըվոր կամ հիլին (7) մարդ օր վագըր ինչէն օր գրածէր նա գիտացվի օր ժր մաճրի պի-տայ ձորառն (8) հիլորն օր չի խրկէ նայ։

Իգ բունդն գիտացվի օր ամէն մարդ մեր գէղին մէջ վով իրեն։ տանը գօրնէն (9) լարանը (10) անէ անպատճառ գէրայ չանէ ու քովի վիլինը (11) գնն ունէնայ լաթնին կօյմանէ նայ պիլիճարէ այն պիսին օր լաթնանքն աւեր ըլլայ կամ չի կենայ նա։ ու ֆռնիկ (12) ալ պաշինը անէ լաթան վով իրեն պալլին հօտ։

Այս է գիր հասգատու թեան։

ՀԱՄԱՏԱՐԱՐԻ ԱՇԽԱՐՀԱՅՈՅՑ



Մշակ լրագրի մէջ (N^o 39 սպրիլ 6) կը կարդանք հետեւեալը՝ որ Թարգմանուած է «Hamburger Fremdenblatt» լրագրէն։ «Էրզրումի Սանասարեան գարդոստ պահպան վում է մի նշանաւոր աշխարհագրական քար-տէգը, 1640 Թ-ի Հրատարակութիւն։ Փար-տէգը տպված է Ամստերդամում և ներկա-յացնում է երկու կիսագունդերը Հայերէն արձանագրութեամբ։ Հայկական այդ քար-տէգը նշանաւոր է մանաւանդ նրանով, որ նրա վրա շատ ճիշդ գծագրված է Նեղոս գետի

Հոսանքը և ներքին Աֆրիկայի բոլոր լճերի գոսաւորութիւնը։ Քննելով քարտէգը իր բո-լոր մանրամասնութիւններով, կարելի է զալ

(1) Գօրով — անշուշտ հունգարական Kupa բառին աղաւաղակն է, որ լով կը նշանակէ, հաստար 11/8 լիտրի։

(2) Զէրայ — վանդի, որովհետեւ։

(3) Լաւուլի — Զուլթի, կամ նուագածու։

(4) Պրպէր — Սափրէ։ (Թուրք. պէրպէր բառէն)։
(5) Ասիլլուարէն — Այս լափէն։
(6) Մէկնիլոր — Մէկէ մը, մարդու մը։
(7) Գօթա — Զուր տանին փայտէ գայլ։
(8) Զուլթ — Փայտէ գայլ մեծկակ. է բառ հուն-գարական Coeber։

(9) Մանլ — Էրէ մարդ Ժոտայ (ու չէ կին)։
(10) Հիլին — Որ է իցէ։
(11) Զուրաւ — տուգանք։
(12) Գօրն — Անկիւն. է բառ Ուլանի։
(13) Զաթան — ցանկապատ։
(14) Վէլին — Դրանի։
(15) Զուլթ — Կրակի մասը (իս. fondo)։